

SONUÇ

Dünya ticareti, İkinci Dünya Savaşından sonra, ilk kez 1980'lerin başında gerilemiş, 1980'lerin ikinci yarısında ise yeniden canlanmaya başlamıştır. Geçen yarım asırlık dönemde, gelişmiş dünya ekonomilerinin dünya ticareti içindeki hâkim rolü devam etmiştir. 1990'lara gelindiğinde, zaman zaman iki haneli artış, zaman zaman da duraklama gösteren dünya ticaretinin, olağan trendinin dışına çıkmaya başladığı söylenebilir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısı, özellikle de son çeyreği, bölgesel bütünleşmeler açısından büyük çapta gelişmelerin görüldüğü bir dönem olmuştur. Bu gelişmeler olurken, özellikle Uruguay Turu ticaret müzakereleri sırasında, dünya ekonomisinin ortak kurallar çerçevesinde bütünleştirilmesi fikri önemli bir konu olmuştur. Hattâ, bu nedenle, ilk kez tarım, hizmetler, fikrî mülkiyet hakları gibi konular uluslararası ticaret müzakerelerine dahil edilmiştir.

Bununla birlikte, bölgesel bütünleşmelerin, küresel bir bütünleşmeyi engelleyen mi, yoksa onu destekleyen bir hareket mi olduğu konusunda ortak bir yargıya varılamamıştır.

Bölgesel bütünleşmelerin bugün geldiği noktada, dünyadaki bölgesel bütünleşme hareketlerinin farklı unsurlardan hayat bulduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle bölgesel bütünleşme olgusu tek bir nedene bağlanamaz. Bu çerçevede, amaca yönelik olarak, en başarılı ve en derin bölgeselleşmenin Avrupa Birliği bütünleşmesi olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda, Avrupa'daki diğer bütünleşme hareketlerinin, AB'ye alternatif değil, onu tamamlayan veya ona katılmaya yönelik hareketler olduğu rahatlıkla ifade edilebilir.

Diğer bölgesel bütünleşme hareketlerinden NAFTA, AFTA ve MERCOSUR amaçları doğrultusunda en başarılı bütünleşmeler olarak gösterilebilir.

Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in AB'ye katılması sürecinde ortaya çıkan ekonomik gelişmeler göstermiştir ki, her bütünleşme, başlı başına ayrı bir gelişme çizgisi izlemektedir. Bütünleşmelerin kalıcı ve yararlı yönleri uzun dönemli olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, bölgesel bütünleşme süreçlerinden kısa süreli yararlar beklemek yanlıştır.

AB ve dünyadaki diğer bölgesel bütünleşmelerden de görülmüştür ki, rakip ekonomiler, bütünleşmelerin yararlarını ortaya çıkarma açısından, tamamlayıcı ekonomilere göre daha şanslıdır ve bütünleşmenin dinamik etkilerinin ortaya çıkmasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, bütünleşmelerin başarısının coğrafya ile yakından ilgili olduğu da ortaya çıkmıştır.

1996 yılı itibariyle, Türkiye'nin AT ile gümrük birliğini tamamlaması sonucunda, Türkiye'nin özellikle dış ticaretinde önemli gelişmeler olmuştur. Türkiye'nin ithalatı önemli bir artış gösterirken, ihracatında, kimilerince beklenen yüksek artış olmamıştır. Bunun sonucunda, gümrük birliğinin Türkiye'nin aleyhine işlediği gibi bir görüş, kamu oyunda hâkim olmaya başlamıştır. Diğer taraftan, Türkiye'nin AT'den beklediği mali yardımları sağlayamaması, bu görüşlere sanki haklılık kazandıran bir diğer gelişme olmuştur.

Bölgesel bütünleşmelerden beklenen yararların tek taraflı olarak ortaya çıkması mümkün değildir. Ayrıca, bunlar, bütünleşmeye giden ülkelerde farklı zamanlarda, farklı biçimde ve uzun vadede ortaya çıkacaktır. Bu nedenle, gümrük birliğinden Türkiye'nin zarar gördüğü şeklindeki görüşler doğru değildir. Büyük çapta da siyasî bazlıdır. Konu, karşılıklı yükümlülüklerin birbirine karıştırılması nedeniyle, karmaşık bir hâl almıştır. Aslında, gümrük birliğini düzgün ve kurallara uygun olarak işletmeyen taraf Türkiye'dir. AB'nin yapmadığı ise, temelde gümrük birliği ile doğrudan ilgili olmayan, ancak, ekonomik olarak güçlü tarafı oluşturduğu için yapmayı taahhüt ettiği uygulamalardan kaçınmasıdır. Diğer taraftan, Türk tarafında hâkim olan bir yanlışlık da, gümrük birliği ile AB üyeliğinin kasıtlı veya kasıtsız olarak karıştırılmasıdır.

Bununla birlikte, Türkiye-AT bütünleşmesinden Türkiye'nin büyük çapta yarar gördüğü de -en azından şimdilik- söylenemez. Gümrük birliğinin yararları önümüzdeki bir kaç yıl içinde daha anlaşılır bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Türkiye'nin ticarî ilişkileri açısından bölgesel bütünleşmelere ve bütünleşme olasılıklarına bakıldığında, Türkiye'nin en büyük ticarî partnerinin AB ülkeleri olduğu kolayca anlaşılır. Bu nedenle, derinliği ne olursa olsun, Türkiye-AT bütünleşmesi kaçınılmazdır. Bunun tersine, AB ile olan ilişkilerin boyutu ile kıyaslandığında, Türkiye'nin, özellikle Uzakdoğu ve Amerika kıtasıyla büyük bir ticarî ilişkisi yoktur. Bu ticarî ilişkilerin büyümesi, büyük ölçüde, Türkiye'nin ticaret hacminin artmasına ve onu sağlayacak gelişmelere bağlıdır. Bu gelişmeler de, kaçınılmaz olarak yakın coğrafyadaki büyük pazarlarla olan ilişkilerle ortaya çıkacaktır. Bu da göstermektedir ki, Türkiye'nin dünya ekonomisi ile bütünleşmesi, yakın çevresinde gerçekleştirilecek ticarî liberalizmden ve ülkeye, gerek özelleştirme yoluyla, gerek bunun yaratacağı olumlu ortam sayesinde gelecek olan doğrudan yatırımlarla mümkün olacaktır.

Öte yandan, Türkiye'nin, Doğu Avrupa, Karadeniz yöresi, Kafkasya ve ECO ülkeleri ile olan ticarî ilişkileri, tek tek ve bütün olarak, AT ile kurduğu gümrük birliğini tamamlayan en önemli ilişkiler setini oluşturmaktadır. Bu nedenle, Türkiye, Karadeniz yöresinde kurulması önerilen serbest ticaret bölgesinin yaşama geçirilmesi için aceleci olmak durumundadır.

Türkiye-Kafkasya ilişkileri, hem uluslararası barış, hem de bölge ülkelerinin dünyaya entegre olmaları açısından önemlidir. Bu nedenle, yöre ülkeleri ile olan ilişkiler, Karadeniz serbest ticaret bölgesinin oluşturulması beklenilmeden geliştirilmelidir.

Türkiye, gerek Karadeniz yöresinde, gerek Kafkasya'da liberal bir ticarî ortamı sağlayacak düzenlemeleri başarabilirse, ECO bölgesinin dünyaya entegre olabilme şansı da kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Uluslararası siyasî gelişmelerin yarattığı ortamdan yararlanarak daha kârlı bir ilişki içine girme arzusundan öteye, hiçbir firma, siyasî bir nedenle veya ticarî olmayan bir nedenle, bir başka ülke ile ticaret yapmak gibi bir davranış göstermez. Bu nedenle, Türkiye'nin "D8" olarak adlandırılan ülkelerle olan ilişkilerinin de bu açıdan ele alınması gerekir. Ticarî ilişkiler, ancak firmalar arası ilişkilerin sağlayabildiği ölçüde gelişebilir. Bu ülkelerin dağınık, uzak coğrafyalarda ve büyük bir kısmının fakir oluşuna ilave olarak, çoğunun ortak sınırının bile olmayışı ve ulaşım imkânlarının nerede ise yokluğu da, ticarî ilişkilerin gelişmesini engelleyen bir başka faktör olacaktır.

Türkiye'nin Orta Doğu ülkeleri ve Kuzey Afrika ile ticarî ilişkileri de önemli olmakla birlikte, yukarıda sayılan bölgelerin sahip olduğu potansiyeli taşımamaktadır. Aynı şekilde, Afrika, bir bütün olarak, dünya açısından bile ticarî bir öneme sahip değildir ve bu bölgede, hiç bir ülkenin tek başına büyük şeyler yapabilmesi, şimdilik ve orta vadeli bir dönemde mümkün değildir.

Gerek AT ile gerçekleştirilen gümrük birliği çerçevesinde, gerek Doğu Avrupa, Karadeniz, Kafkasya ve ECO yöresinde ortaya çıkacak büyük ticarî gelişmeler, Türkiye'nin ticaret hacminin büyük çapta artmasına yardımcı olacaktır. Büyüyen ticaret hacmi, bu yörelerle ticaret yapan firma sayısını artırırken, onların cirolarının ve firma içi ve endüstri içi ticaretin de büyümesini beraberinde getirecektir. Gerek ticarî cirolarının artmasıyla, gerek yabancı sermaye ile bütünleşme veya işbirliği sayesinde büyüyen Türk firmalarının, Uzakdoğu ve Amerika gibi pazarlara, bugünkü koşullarda ve gelecekte sağlanacak serbest ticaret ortamında ulaşmaları daha kolaylaşacaktır.

Türkiye'nin bu aşamaya ulaşmasının temel koşulu da, kamunun, hızla müdahale etme noktasından geri çekilip, denetim görevini yerine getirmesi ve firmaların karşılaştığı uluslararası problemlerle ilgilenmesidir.

KAYNAKÇA**Kitaplar:**

1. BERKES, Niyazi: Türkiye'de Çağdaşlaşma, Birinci Basım, Ankara ve İstanbul, Aralık 1973.
2. BROWN, M. Leann: Developing Countries and Regional Economic Cooperation, Westport, Conn. And London 1994.
3. ERTUĞRUL, Cemil: Dünya Tarım Politikalarında Ortaya Çıkan Gelişmeler Karşısında Türk Tarımı, Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi, Ankara 1995.
4. MOLLE, Willem: The Economics of European Integration: Theory, Practice, Policy, Second Edition, Aldershot 1994.
5. PARK, Innwon: Regional Integration Among the ASEAN Nations: A Computable General Equilibrium Model Study, Westport, Conn. And London 1995.
6. SAKIZLIOĞLU, Aylin: Avrupa Birliğinin Tercihli Ticaret Rejimleri ve Bu Rejimlerden Genelleştirilmiş Preferanslar Sisteminin Türkiye Tarafından Üstlenilmesi, Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi, Ankara 1996.
7. TORRE, Augusto de la - KELLY, Margaret R.: Regional Trade Arrangements, Washington DC, March 1992.

Makaleler:

1. BAYDAROL, Can: "Gümrük Birliği Çalışıyor Mu?", Finansal Forum, 25 Mart 1997.
2. BEHAR, Jaime: Measuring the Effects of Economic Integration for the Southern Cone Countries: Industry Simulations of Trade Liberalization, Developing Economies, 33(1), March 1995, Sh. 3-31.
3. EKİN, Nusret: "Yoksa İstihdamda Altın Çağ Sona Mı Erdi?", Milliyet, 30 Temmuz 1997.
4. FLAM, Harry: "EC-Enlargement: EFTAns and the East From EEA to EU: Economic Consequences for the EFTA Countries", European Economic Review, 39, 1995
5. FRANKEL, Jeffrey- STEIN, Ernesto- WEI, Shang-jin: Tading Blocs and the Americas: The Natural, the Unnatural, and the Super-natural, Journal of Development Economics, Vol. 47(1), June 1995, Sh. 61-95.
6. FUKUKAWA, Shinji: The Integration of the World Economy and Chage of the Japanese-Style Economic System, Japan and the World Economy, 6(3), October 1994, Sh. 309-320.
7. KOL, J.: Extent and Evaluation of Protection in Developing Countries, Open Economies Review, 6(1), January 1995, Sh. 81-104.
8. LANGHAMMER, Rolf, J.: Regional Integration in East Asia. From Market-Driven Regionalisation to Institutionalised Regionalism?, Weltwirtschaftliches-Archiv, 131(1), 1995, Sh. 167-201.
9. NOUSSAIR, Charles, N.- PLOTT, Charles, R.- RIEZMAN, Raymond, G.: An Experimental Investigation of the Patterns of International Trade, American Economic Review, 85(3), June 1995, Sh. 462-91.
10. ROLLO, Jim: EU Enlargement and the World Trade System, European Economic Review; 39(3-4), April 1995, Sh. 467-473.

11. SALVATORE, Dominick- KLEIN, Lawrence, R.: Welfare Effects of the North American Free Trade Agreement, Journal of Policy Modeling, 17(2), April 1995, Sh. 163-76.
12. SHIELLS, Clinton: "Regional Trade Blocs: Trade Creating or Diverting?", Finance and Development, 32(1), March 1995, Sh. 30-32.
13. SOYSAL, Mümtaz: "Saplantı", Hürriyet, 25 Mart 1997.
14. VIDAL, John (Çev.: AKTUNÇ, Uluğ): "Küreselleşme Süreci ve Dünyada Sorunlar, Devletler mi, Şirketler mi: Güç Kimin Elinde?", Yeni Yüzyıl, 9 Mayıs 1997.

Diğer Belgeler:

1. BİAD Bilkent İş Adamları Derneği: D8 Oluşumu ve Türkiye ile Avrupa Topluluğu Arasındaki Gümrük Birliği, [Ankara 1997].
2. EU: Indirect Taxation, <http://www.europa.eu.int/pol/indtx/en/info.html>.
3. GATT, The Text of The General Agreement on Tariffs and Trade, Geneva, July 1986.
4. IMF, International Trade Policies The Uruguay Round and Beyond Volume II. Background Papers, Washington DC 1994.
5. TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) Hakkında Not, Mart 1997.
6. TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü; Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Türkiye-AT Karma Parlâmento Komisyonu Türk Üyeleri İçin Hazırlanan Not, Ankara, Nisan 1997.
7. TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Ekonomik Topluluğu ile İlişkiler Genel Müdürlüğü; Ankara Anlaşması ve Katma Protokol Cilt 2, Ankara, Ağustos 1993.
8. TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Ekonomik Topluluğu ile İlişkiler Başkanlığı; İspanya ve Portekiz'in AET Üyeliği ve Bu Üyeliğin Türkiye Üzerindeki Muhtemel Etkileri, Ankara, Nisan 1985.
9. TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Ekonomik Topluluğu ile İlişkiler Başkanlığı; Yunanistan ve Avrupa Ekonomik Topluluğu Genel Bir Değerlendirme, Ankara, Temmuz 1983.
10. TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Mutasavver D-8 Grubu Bakanlar Konseyi Toplantısı Birinci Oturum Ortak Bildiri, İstanbul, Ocak 1997.
11. TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar Türkiye-İslam Ülkeleri ve EKİT Kitap 6, Ankara 1995.
12. TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar Türkiye-Karadeniz Ekonomik İşbirliği İlişkileri Kitap 4, Ankara 1995.
13. TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye (Değerlendirme Raporu) Kitap 1, Ankara 1995.
14. TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), Ankara 1995.

15. TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Türkiye-AB İlişkileri, Ankara, Mart 1995.
16. TÜİSAV Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Merkezi; GATT "Uruguay Round" Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri, Ankara 1994.
17. UN Economic and Social Commission for Europe The Secretariat of the Economic Commission of Europe, Economic Integration in Europe and North America, Economic Studies, No 5, New York and Geneva 1995.
18. VAKIFBANK; Gümrük Birliği'nin Türk Ekonomisi'ne Muhtemel Etkileri, 2. Baskı, [Ankara 1996].
19. WTO: After Two Outstanding Years, World Trade Growth in 1996 Returned to Earlier Levels, http://www.wto.org/wto/whats_new/press71.html.
20. WTO, Annual Report 1996, Volume I, Geneva 1996.
21. WTO, Annual Report 1996, Volume II, Geneva 1996.
22. 1997 Yılı Programı 9 Kasım 1996 tarih ve Mükerrer 22812 Sayılı Resmi Gazete.
23. 92/3902 Sayılı İthalat Rejimi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı, 31 Aralık 1992 Tarih ve Mükerrer 21452 Sayılı Resmi Gazete.